

Павленко Сергій Олексійович, кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ ОСОБАМ, ВІДНЕСЕНИМ ДО КАТЕГОРІЇ «ЗЛОДІВ У ЗАКОНІ», В УКРАЇНІ

Сучасна організована злочинність становить небезпеку не лише для національних інтересів окремих держав, а й прямою загрозою міжнародній безпеці, набуваючи транснаціонального характеру. Особливу небезпеку організована злочинність утворює для країн із нестабільною соціально-політичною та економічною обстановкою, що знаходяться у стані економічної і політичної трансформації до яких належить й Україна [1, с. 99].

Організовані групи і злочинні організації продовжують контролювати левову частку тіньового капіталу, протиправну діяльність, пов'язану із розкраданням бюджетних коштів, легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, організацією наркобізнесу, нелегальною міграцією тощо [2].

Про те, слід зазначити, що при всьому різноманітті злочинних груп і злочинних організацій, координуючою і керуючою «надорганізацією» продовжує залишатися злочинне співтовариство «злочинців у законі».

«Злочинці у законі» займають лідируюче положення серед інших суб'єктів організованої злочинності. Вони формують певні правила і традиції злочинного світу, створюють злочинні групи та злочинні організації, згуртовують навколо себе людей, які бажають займатися кримінальною діяльністю [3]. Тим не менш, дуже складно назвати загальну кількість лідерів і авторитетів злочинного світу, оскільки офіційна статистика відсутня [3]. За деякими даними окремих фахівців [4] постійна кількість, яка нині перебуває в Україні, становить близько 20–25 «коронованих» осіб [4].

Аналіз міжнародного досвіду свідчить про те, що в окремих країнах було удосконалено правові методи щодо

протидії особам, віднесених до категорії «злочинців у законі». Зокрема у Грузії в 2005 році прийнято спеціальний Закон – у кримінальному кодексі Грузії з'явилась окрема стаття 223¹ «Злочин в законі, належність (членство) до злочинського миру». У 2009 році в Російській Федерації прийнято Закон, яким статтю 210 Кримінального кодексу РФ викладено в новій редакції, яка передбачає настання відповідальності особою, що займає вище становище в злочинній ієрархії, а саме «злочинців в законі» [5]. Також подібний «закон Ріко» діяв в Сполучених Штатах Америки, коли італійська мафія здійснювала там серйозні злочини [6].

Натомість законодавство України не дозволяє повною мірою боротися зі «злочинцями в законі», оскільки на законодавчому рівні нашої держави не закріплено поняття «злочинців у законі», в результаті чого такі особи «практично недосяжні для притягнення їх до відповідальності, як правило, вони особисто не здійснюють правопорушень, але при цьому керують діяльністю організованих злочинних угруповань» [7].

Ураховуючи значну суспільну небезпеку організованої злочинності, та з метою надання правоохоронним органам додаткового механізму для боротьби із цим явищем, починаючи з 2012 року у Верховній Раді України почали з'являтися законопроекти, які спрямовані на закріплення на законодавчому рівні поняття «злочинців у законі» та встановлення відповідальності за належність до «злочинського миру», зокрема такі законопроекти: «Про доповнення до Кримінального кодексу України положеннями про відповідальність «злочинців в законі» та осіб, що належать до злочинського миру» (реєстр. № 10506 від 22 травня 2012 року та реєстр. № 1209 від 8 січня 2013 року), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів» (щодо відповідальності для «злочинців у законі» та за злочини, вчинені злочинними угрупованнями» (реєстр. № 1188 від 2 грудня 2014 року). Якими передбачалось встановлення кримінальної відповідальності для осіб за створення та участь у злочинному співтоваристві та зайняття особою вищого становища в злочинній ієрархії («злочинців в законі»), тощо.

Як показує досвід Грузії, запровадження кримінальної відповідальності відносно «злочинців у законі» суттєво вплинуло на зниження рівня організованої злочинності у країні.

Попри це, запровадження аналогічної відповідальності у вітчизняне кримінальне законодавство може викликати певні труднощі для слідчих правоохоронних органів під час кваліфікації та доказування злочинів, пов'язаних з притягненням до кримінальної відповідальності «злочинців у законі».

Окремі дослідники звертають увагу на те, що, по-перше, відповідно до статті другої КК України єдиною підставою кримінальної відповідальності є вчинення винною особою злочину. Злочином же відповідно до статті одинадцятої КК України є передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Членство ж у певній групі чи спільноті (навіть злочинного спрямування) немає діяння в його кримінально-правовому значенні. Що давало б підстави вважати таку приналежність особи злочином.

По-друге, можуть виникати проблеми у доказуванні самого факту «належності (членства) до злочинського миру», оскільки мало ймовірно що члени злочинного співтовариства будуть свідчити проти своїх «босів» [8, с. 94].

Також принагідно зауважимо, що у процесі аналізу наукового доробку українських учених з даної проблематики з'ясовано, що поняття «злочинців в законі» трансформовано і не зобов'язує «власника» – суворо дотримуватися таких злочинських елементів, як: «злочинський» та «тюремний» закон. Зважаючи на таке, можна припустити, що прийняття вказаного закону може змусити кримінальних авторитетів уникати або ігнорувати запитання правоохоронних органів щодо приналежності до категорії «злочинців у законі», свідченням чого є випадок, який трапився на «сходці» кримінальних авторитетів, де було прийнято рішення, що «ментусоврать не запаadlo». Тобто, ти не повинен брехати своїм однодумцям. А от запитання правоохоронців можна ігнорувати з метою уникнення відповідальності.

Наприклад, кримінального авторитета Льюху Краснодонського, працівники правоохоронних органів на камеру запитували: «Ви злочинців в законі?», на що останній відповів «у мене в трудовий книжку це не записано». Тобто ця особа і не збрехала, і не підтвердила свій статус [4], як «злочинця в законі».

Таким чином, аналізуючи таку ситуацію, слід зазначити, що у філософії є методологічний принцип «брита Оккама»,

який полягає в тому, що не слід множити сутності без нагальної необхідності, тобто не варто приймати закони тільки заради їх кількості та загальної звітності, намагаються замінити якість кількістю.

На нашу думку, дана проблема все ж таки більш пов'язана з відсутністю дієвої правоохоронної системи, зокрема ліквідація Управління боротьби з організованою злочинністю, є однією з причин активізації «злочинів у законі» в Україні.

Зараз фактично весь тягар протидії організованим групам і злочинним організаціям лежить на Національній поліції України, а саме на підрозділі карного розшуку (документування протиправної діяльності учасників організованих груп і злочинних організацій, припинення діяльності стійких суспільно небезпечних організованих груп і злочинних організацій), департаменті кіберполіції, департаменті протидії наркозлочинності, департаменті захисту економіки. Приєднуємося до думки тих фахівців, що співробітники перелічених підрозділів на чолі з керівництвом МВС із цим завданням не справляються [9].

Означену тезу підтверджують проведені дослідження окремих фахівців [4], які констатують те що оперативна робота відповідних підрозділів Національної поліції у цій сфері здійснюється на неналежному рівні.

Зокрема, втрачено досвід, що напрацьовувався десятиріччями у напрямку оперативної роботи, напрацьованих негласних джерел та іншої важливої інформації, що сприяла роботі багатьох професійних оперативних працівників, тощо.

Безперечно, однозначно оцінювати роботу цього підрозділу за роки його існування складно. У діяльності Управління по боротьбі з організованою злочинністю були і зловживання, і випадки перевищення службових повноважень, і скандали, пов'язані з «перевертнями в погонах». Водночас не можна не погодитись з тим, що саме завдяки появі Управління по боротьбі з організованою злочинністю Україна остаточно не поринула в 1990-і роки у вир злочинності. І що саме дієздатність спецпідрозділів правоохоронних органів, куди входили найкращі фахівці, стала важливим фундаментом для розкриття злочинної діяльності багатьох організованих злочинних угруповань [10].

Про позитивні результати у зазначеному напрямі свідчать і офіційні дані відповідно до яких упродовж 2012 року спецпідрозділами по боротьбі з організованою злочинністю було припинено протиправну діяльність чотирьох «злочинців у законі», які прибули до нашої країни для перерозподілу сфер кримінального впливу, в 2013 році також затримано чотирьох таких осіб (усіх за рішенням суду видворено) та вжито заходів щодо недопущення в'їзду на територію України двадцять одному «злочинцю в законі», які звільнилися з місць позбавлення волі в Грузії та чотирьом з Білорусії. У 2014 році затримано п'ятьох «злочинців у законі», чотирьох з яких видворено за межі України та одного притягнуто до кримінальної відповідальності [11].

Можемо констатувати, що проводити реформу системи МВС загалом, а також спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю потрібно було вже давно, однак підійти до цього питання варто було б виважено та об'єктивно, враховуючи індивідуальні особисті якості кожного співробітника.

Для порівняння у США організованою злочинністю займаються такі підрозділи, як: Служба берегової охорони США; Секретна служба США; Федеральне бюро розслідувань; Служба маршалів США; Управління по боротьбі з наркотиками, тощо.

Окремо слід зупинити увагу на Федеральному бюро розслідувань США. Ця поліцейська установа виконує функції головного координаційного центру держави по боротьбі зі злочинністю в США, а також поєднує функції контрозвідки, політичної поліції та карного розшуку. Найбільша кількість кримінальних розслідувань приходить саме на цю службу [12, с. 74].

Крім того, для боротьби з етнічною організованою злочинністю (бандитами, синдикатами, мафією) використовуються спеціальні підрозділи ФБР (FBI SWAT) – штурмові групи зі спеціальним армійським озброєнням, які існують у кожному з 56 регіональних відділів ФБР і застосовують спеціальну тактику знешкодження злочинців при проведенні спецоперацій, в яких потрібні здібності та навички, що виходять за рамки можливостей звичайних поліцейських [12, с. 74].

Звісно створення спеціального підрозділу КОРД «Корпус оперативно-раптової дії» по аналогії американського

спецпідрозділу SWAT, безперечно, є позитивним моментом у сфері протидії організованим злочинним угрупованням, зокрема і особам, віднесених до категорії «злочинців у законі».

Однак, для ефективної протидії організованим злочинності силових методів замало, тому вважаємо, що в умовах інтенсивного науково-технічного розвитку пріоритетним напрямом повинно стати удосконалення накопиченого досвіду у сфері протидії організованим злочинності.

В цьому аспекті принагідно процитувати англійського поета Джефрі Чосера: «Все нове – це добре забуте старе».

Тому у ході реформування правоохоронних органів, окрім зарубіжного досвіду важливо враховувати ментальні особливості. Оскільки в тих же США правосвідомість громадян інша. Там немає такого поняття як «злочинці у законі». У них діють за національною ознакою певні злочинні групи – мексиканці, італійці тощо.

Зважаючи на викладене можна прийти до висновку, що Україна все частіше стає місцем для «сходок «злочинців у законі» не тільки через ліберальні закони, а й чиновницьку корумпованість та «продажність». Тому, якщо не вжити відповідних заходів до кримінальних авторитетів – організована злочинність, яка щорічно зростає в Україні на 10 %, незабаром буде представляти серйозну проблему.

Список використаних джерел

1. Погорецький М.А. Організована злочинність в Україні: тенденції розвитку та заходи протидії / М. А. Погорецький // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – Вип. 16. – С. 99–110. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_16_9.

2. Концепція державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю: Указ Президента України від 21 жовт. 2011 р. № 1000/2011 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/14091.html>.

3. Отчет о результатах первого этапа исследования на тему: Воры в законе и преступные авторитеты: исследование субъектов организованной преступности. – Саратовский центр по исследованию проблем организованной преступности и

корупції Університет ім. Дж. Мейсона (США). – Липецк, 2013 – С. 50.

4. Злодії в законі літають до України, як мухи на мед – екс-голова Пенітенціарної служби [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://politeka.net/ua/351109>.

5. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (щодо встановлення кримінальної відповідальності для «злочинців в законі» та посилення відповідальності за злочини, вчинені злочинними угрупованнями) від 26.12.2014р. (реєстр. № 1188).

6. Більшість закарпатських нардепів проігнорували проект Закону щодо криміналізації та посилення відповідальності для «злочинців в законі» та злочинних угруповань. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://strichka.com/article/46255708>.

7. УНІАН [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/>.

8. Василичук В.І. Окремі дискусійні питання запровадження у національному законодавстві кримінальної відповідальності стосовно осіб, віднесених до категорії «злочинці в законі» / В.І. Василичук, Л.І. Данченко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журн. – 2015. – № 1 (34). – С. 91–94.

9. Шостко О.Ю. Сучасний стан організованої злочинності в Україні / О.Ю. Шостко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/viewFile/83859/83462>.

10. Мандзюк О. Кримінальний ренесанс: до чого призвела ліквідація УБОЗу / О. Мандзюк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1417074-kriminalnij-renesans-do-chogo-prizvela-likvidaciya-ubozu>.

11. Довідка про результати роботи спецпідрозділів БОЗ щодо боротьби з організованою злочинністю і корупцією (2012 – 2014 рік) [Електронний ресурс] / Сайт ГУБОЗ МВС України. – Режим доступу : <http://www.goboz.gov.ua>.

12. Волинець В.В. Система боротьби з організованою злочинністю у США (досвід організації та функціонування) / В.В. Волинець // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією : наук.-практ. журн. – К., 2014. – № 1 (32). – С. 72–74.